

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI: 10.31359/2079-6242-2022-45-11

УДК 614.466:342.78:343.3/7 (477)

Н. О. Гуторова, докторка юридичних наук, професорка, головна наукова співробітниця Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України
ORCID: 0000-0003-2485-0651

Т. О. Михайліченко, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та кримінально-правових дисциплін Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-4668-3375

Ю. Ю. Забуга, кандидатка юридичних наук, асистентка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0003-1956-2233

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЕПІДЕМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Будь-яка держава має піклуватися про здоров'я населення, що є неможливим без забезпечення епідемічної безпеки, в основі якої лежить захист громадського здоров'я, в тому числі від спалахів та подальшого поширення територією держави інфекційних хвороб. Питання епідемічної безпеки гостро стоїть перед Україною повсякчас: спочатку в державі розпочалася епідемія туберкульозу, потім – стрімке поширення ВІЛ/СНІДу, гепатитів, дифтерії, наостанок же – пандемія COVID-19, яка взагалі змінила обличчя нашого сучасного світу і стала викликом для кожної держави. Так, А. В. Ландіна відмічає, що «фактична загроза поширення небезпечної хвороби в умовах пандемії зробила виклик практично всім галузям, які регулюють суспільне життя як на міжнародному, так і національному рівнях»¹.

¹ Ландіна А. В. 'Проблеми кримінально-правового забезпечення епідемічної безпеки в умовах пандемії' (2020) 3–4 Університетські наукові записки 78–85 <DOI 10.37491/UNZ.75–76.8> (дата звернення 12.04.2023)

І як тільки ситуація трохи стабілізувалася, 24.02.2022 р. росією було розпочате широкомасштабне вторгнення в Україну. Ця подія стала суттєвою загрозою епідемічній безпеці нашої країни. Із цього часу постійно відбувається цілеспрямоване руйнування цивільної інфраструктури, терористичні акти проти мирного населення, масове вчинення воєнних злочинів, включаючи й сексуальне насильство на окупованих територіях. Населення України на захоплених територіях позбавляється можливості отримати необхідну медичну допомогу. Окремо слід звернути увагу на шкоду, яка завдається сектору охорони здоров'я². Так, якщо за даними Міністерства охорони здоров'я України станом на 24.07.2022 р., тобто за 5 місяців війни, країною-терористом було вбито щонайменше

² Mykhailichenko T., Zabuha Yu., Babanina V., Syiploki M. Protection of the Right to Health During the Period of Armed Conflict: The Experience of Ukraine (2022) 4(16) Access to Justice in Eastern Europe 66–81. <<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000434>> (дата звернення 12.04.2023)

18 медичних працівників, зазнали поранень – понад 50, зруйновано 869 об'єктів системи охорони здоров'я, з яких 123 не підлягають відновленню¹, то станом на 10.12.2022 р. росіяни зруйнували 144 медичні заклади та ще понад 1 тис. пошкодили. Найбільше втрат зафіксовано на Донеччині, Харківщині, Херсонщині, Миколаївщині та Київщині². В подальшому тенденція до знищення та пошкодження закладів охорони здоров'я російськими військами, на жаль, зберігається. Все це створює неблагополучну епідемічну ситуацію, а також може призвести до різкого збільшення кількості інфекційних і неінфекційних захворювань на всій території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що починаючи з 2020 р. питання епідемічної безпеки постійно перебуває у спектрі наукових пошуків. Так, раніше нами відмічалось, що «Україна вже кілька років поспіль переживає і ймовірно ще буде переживати наслідки пандемії та повномасштабного вторгнення рф. Додатковим викликом постає загроза поширення так званих «хвороб війни», в тому числі й вакцинокерованих»³.

Питання забезпечення права на охорону здоров'я, в т. ч. й епідемічної безпеки, в умовах війни піднімають такі іноземні дослідники, як Р. Озарас, Г. Леблєбїчюглу, М. Сунбул⁴, К. Рой, С. Рей⁵, Л. Рубінштейн, К. Футер⁶, Р. Хаар, К. Ріс-

¹ 'П'ять місяців боротьби із повномасштабною російською агресією. 150 днів опору, незламності на шляху до перемоги' (Міністерство охорони здоров'я України. Facebook) <<https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/pfbid05bu258Y9Z7ye1G8PSp2op1EJAC2gzZMZYiSSwXG4gBBqU9SnbqD37N8ufmVhUtyl>> (дата звернення 12.04.2023)

² 'Росіяни зруйнували лікарень на понад 1 мільярд доларів, – Олексій Яременко' (Урядовий портал, 10 Грудня 2022) <<https://www.kmu.gov.ua/news/rosiiany-zruinuvaly-likaren-napnad-1-miliard-dolariv-oleksii-iaremenko>> (дата звернення 12.04.2023)

³ Gutorova N. O., Zabuha Yu. Yu., Mykhailichenko T. O. 'Legal Issues of Epidemic Safety Due to the Pandemic COVID-19 and the War in Ukraine' *The European dimension of modern legal science : Scientific monograph* («Baltija Publishing», 2022) 181–205. <<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-9>> (дата звернення 12.04.2023)

⁴ Ozaras R, Leblebicioglu H, Sunbul M, et al. 'The Syrian conflict and infectious diseases' (2016)14(6) *Expert Rev Anti Infect Ther* 547–555 <doi:10.1080/14787210.2016.1177457> (дата звернення 12.04.2023)

⁵ Roy K, Ray S. 'War and epidemics: A chronicle of infectious diseases' (2018) 20 (1) *Journal of Marine Medical Society* 50–54 <DOI: 10.4103/jmms.jmms_34_18.> (дата звернення 12.04.2023)

⁶ Footer K., Rubenstein L. 'A Human Rights Approach to Health Care in Conflict' (2013) 95 (889) *International Review of the Red Cross* 167–187 <DOI: 10.1017/S1816383113000349>

ко, С. Сінгх, Д. Рейес, А. Албайк, М. Алнаджар⁷ та ін. Серед українських же дослідників варто відмітити роботи В. Батиргарєєвої⁸, Р. Гревцової⁹, О. Кашинцевої, В. Рачинської¹⁰, Т. Михайліченко, Ю. Забуги, В. Бабаніна, М. Сийплові¹¹, В. Пашкова¹², А. Політової¹³, де аналізуються різноманітні аспекти права на охорону здоров'я в умовах війни загалом та права на епідемічну безпеку, зокрема.

Дослідження має на меті визначити: 1) стан епідемічної безпеки в Україні під час війни, 2) загрози, які постали перед громадським здоров'ям у зв'язку із наявним збройним конфліктом на території держави; 3) коло правових засобів, здатних мінімізувати негативні наслідки впливу таких за-

Rubenstein L. 'War, Political Conflict, and the Right to Health' (2020) 22 (1) *Health and Human Rights* 339–341

⁷ Haar R. J., Risko C. B., Singh S., Rayes D., Albaik A., Alnajjar M., et al. 'Determining the scope of attacks on health in four governorates of Syria in 2016: Results of a field surveillance program' (2018) 15 (4) *PLoS Med* e1002559. <DOI: 10.1371/journal.pmed.1002559> (дата звернення 12.04.2023)

⁸ Батиргарєєва В. С. 'Війна та епідемії: незасвоєні уроки' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., Харків) 40–45. <DOI: <https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>; – 'Виклики громадському здоров'ю під час війни: українські реалії' *Правове регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики сьогодення* : матеріали VI Міжнар. мед.-прав. форуму (25 листоп. 2022 р., м. Харків) 14–16 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (дата звернення 12.04.2023)

⁹ Гревцова Р. О. 'Правове забезпечення епідеміологічної безпеки в умовах війни та у відбудовний період: міжнародний досвід і пропозиції до дорожньої карти' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., м. Харків) 21–24 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (дата звернення 12.04.2023)

¹⁰ Кашинцева О. Ю., Рачинська В. В. 'Протидія громадянським суспільством інфікуванню віл на деокупованих територіях' *Правове регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики сьогодення* : матеріали VI Міжнар. мед.-прав. форуму (25 листоп. 2022 р., м. Харків) 48–49 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (дата звернення 12.04.2023)

¹¹ Mykhailichenko T., Zabuha Yu., Babanina V., Syiploki M. 'Protection of the Right to Health During the Period of Armed Conflict: The Experience of Ukraine' (2022) 4 (16) *Access to Justice in Eastern Europe* 66–81 <<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000434>> (дата звернення 12.04.2023)

¹² Пашков В. М. 'Профілактика інфекційних захворювань у під час війни: правова характеристика' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., м. Харків) 66–68 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (дата звернення 12.04.2023)

¹³ Політова А. С. 'Захист права на здоров'я в умовах збройного конфлікту в Україні' *Правове регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики сьогодення* : матеріали VI Міжнар. мед.-прав. форуму (25 листоп. 2022 р., м. Харків) 89–92 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (дата звернення 12.04.2023)

гроз на громадське здоров'я та епідемічну безпеку в цілому.

Виклад основного матеріалу. Війна – це не лише зруйновані міста та села, а й зруйновані доли... Будь-яка війна тягне низку негативних змін в економіці, соціальній сфері та у сфері громадського здоров'я. Негативний вплив війни на епідемічну ситуацію в Україні не є виключенням. Із давніх часів науковці спостерігали катастрофічний вплив інфекційних хвороб на військових і цивільне населення під час воєнних дій. За словами К. Роя та С. Рея, епідемії атакували та спустошували людство після Пелопоннеської війни 430 р. до н. е. між Спартою та Афінами за панування над Грецією. Автори доходять висновку, що насправді до кінця Другої світової війни більше солдатів померло від воєнних епідемій, ніж від дій ворога. Хоча після появи антибіотиків, вакцин і новітніх засобів діагностики, захворюваність і смертність від інфекційних хвороб знизилася, але під час останніх військових конфліктів, а також певний час після них фіксуються спалахи інфекційних захворювань. Таким чином, війни, на думку К. Роя та С. Рея, відіграли важливу роль у повторній появі таких захворювань, як чума та холера (епідемія чуми у 70-х – на початку 80-х рр. XX ст. у В'єтнамі, епідемія холери в Демократичній Республіці Конго (1994 р.), спалах поліомієліту серед переміщеного сирійського населення у 2017 р.)¹. Інші автори звертають увагу на те, що в Сирії руйнування закладів охорони здоров'я, нестача медичного персоналу та критична нестача життєво необхідної медичної продукції, насамперед ліків, створили відповідні умови, що призвели до повторної появи туберкульозу, шкірного лейшманіозу, поліомієліту та кору².

Аналіз ситуації, яка склалася в Україні з початку повномасштабної агресії РФ, а також вивчення досвіду інших країн, в яких в останні десятиріччя мали місце війни чи військові конфлікти, дозволяють спрогнозувати основні загрози епідемічній безпеці під час та одразу після завершення війни. У свою чергу, фахівці в галузі права здійснюють

пошук найбільш ефективних правових засобів, що дозволять мінімізувати негативний вплив на зумовлену війною епідемічну ситуацію в Україні³.

З урахуванням усіх цих напрацювань розглянемо основні виклики епідемічній безпеці та правові засоби мінімізації їх негативних наслідків для громадського здоров'я.

Подальше поширення туберкульозу. Україна належить до числа країн, для яких поширення туберкульозу є суттєвою проблемою для громадського здоров'я. За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, у 2022 р. показник захворюваності на туберкульоз, включаючи і його рецидив, становив 18 510 випадків, або 45,1 на 100 тис. населення, що на 2,5% більше показника 2021 р. (18 241 випадок, або 44,0 на 100 тис. населення)⁴.

Відповідно до Глобального звіту ВООЗ про туберкульоз за 2021 р., незважаючи на глобальне падіння кількості повідомлень про випадки туберкульозу в період між 2019 та 2020 рр., Україна була визначена як одна з двадцяти країн із найбільшою оцінкою кількості випадків лікарсько-стійкого туберкульозу⁵. Водночас Е. Холт відмічає, що повномасштабне вторгнення створює серйозні виклики для системи охорони здоров'я та «ставитиме під загрозу безперервність надання допомоги хворим на туберкульоз у країні»⁶.

В Україні реалізується Державна стратегія розвитку системи протитуберкульозної медичної допомоги населенню⁷, яку ухвалено в контексті досягнення стратегічних цілей відповідно до концепції Глобальних цілей сталого розвитку ООН стосовно подолання туберкульозу до 2030 р. та до-

³ Примітка. Вирішенню цих проблем був присвячений міжнародний круглий стіл «Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану» (16.06.2022 р.) та міжнародний медико-правовий форум «Правове регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики сьогодення» (25.11.2022 р.).

⁴ 'Статистика з туберкульозу' (Центр громадського здоров'я МОЗ України) <<https://www.phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb>> (дата звернення 12.04.2023)

⁵ 'Global tuberculosis report 2021' (World Health Organization, 2021) <<https://www.who.int/teams/global-tuberculosis-programme/tb-reports>> (дата звернення 12.04.2023)

⁶ Holt E. 'Tuberculosis services disrupted by war in Ukraine' (The Lancet, March 22, 2022) <[https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(22\)00214-6](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(22)00214-6)> (дата звернення 12.04.2023)

⁷ Про схвалення Державної стратегії розвитку системи протитуберкульозної медичної допомоги населенню. Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1414-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 12.04.2023)

¹ Roy K, Ray S. 'War and epidemics: A chronicle of infectious diseases' (2018) 20 (1) Journal of Marine Medical Society 50–54 <DOI: 10.4103/jmms.jmms_34_18.> (дата звернення 12.04.2023)

² Ozaras R, Leblebicioglu H, Sunbul M, et al. 'The Syrian conflict and infectious diseases' (2016)14(6) Expert Rev Anti Infect Ther 547–555 <doi:10.1080/14787210.2016.1177457> (дата звернення 12.04.2023)

сягнення цільових індикаторів ліквідації туберкульозу до 2035 р., визначених Стратегією ВООЗ «The End TB Strategy»¹. Разом із тим через відсутність необхідної медичної допомоги, недостатнє харчування на окупованих територіях і територіях, де ведуться бойові дії, руйнування будинків і соціальної інфраструктури, значне скупчення людей у бомбосховищах і місцях тимчасового проживання ці досягнення можуть бути втрачені. Особливе занепокоєння експертів у сфері громадського здоров'я викликає суттєве зниження (а на окупованих територіях аж до позбавлення) можливостей своєчасно діагностувати захворювання, а також забезпечити медикаментами хворих на туберкульоз осіб, які вже розпочали лікування.

Із метою мінімізації ризиків суттєвого погіршення ситуації з розповсюдженням туберкульозу існує необхідність адаптації Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз»² та ухвалених на його підставі підзаконних нормативно-правових актів до потреб воєнного часу. Особлива увага має бути приділена своєчасному й ефективному обміну інформацією щодо хворих на туберкульоз осіб, які потребують медикаментозного лікування, оперативному забезпеченню ліками та надання іншої медичної допомоги хворим за місцем їх перебування.

Збільшення кількості випадків захворюваності ВІЛ/СНІД та інших захворювань, що передаються статевим шляхом. Аналіз цієї загрози епідемічній безпеці в Україні слід проводити, на нашу думку, в двох аспектах: 1) погіршення в Україні ситуації через зумовлені війною відсутність або недостатність медичної допомоги хворим, а також несвоєчасне виявлення та лікування нових випадків захворювань; 2) розповсюдження захворювань, які передаються статевим шляхом внаслідок воєнних злочинів сексуального характеру, вчинених комбатантами рф.

Вочевидь, найбільшу загрозу серед розглядуваної групи злочинів становить зараження ВІЛ-інфекцією, що у подальшому може призвести до захворювання на СНІД. Цей вірус, який справедливо названий чумою ХХ ст., може призвести

до смертельно небезпечного захворювання, а випадки його зникнення в організмі зараженої людини є поодинокими і недостатньо дослідженими³.

Звіт Європейського центру профілактики та контролю захворювань (ECDC) та Європейського регіонального бюро ВООЗ також засвідчує, що Україна має один із найвищих показників нових випадків ВІЛ-інфекції на 100 тис. населення. При цьому варто наголосити, що найвищий показник спостерігався в рф (40,8), яка є державою-агресором. Другу сходинку у цьому переліку, на жаль, посідає Україна (37,5). Кількість нових діагнозів ВІЛ в Україні зросла з 14 240 у 2016 р. до 16 270 у 2019 р., трохи знизившись до 15 660 у 2020 р. (напевно, це пояснюється скороченням доступу до тестування на ВІЛ через пандемію COVID-19)⁴.

Згідно з останніми даними, зібраними в рамках опитування Дублінської декларації у 2022 р., приблизно у 75% із 244 900 людей, які живуть з ВІЛ в Україні, було діагностовано, 62% отримували антиретровірусне лікування, а у 58% вірус був пригнічений⁵.

Експерти Європейського центру профілактики та контролю захворювань підкреслюють, що безкоштовна та легкодоступна допомога ВІЛ-інфікованим, включаючи надання антиретровірусної терапії, терапії супутніх інфекцій та терапії опіатними агоністами, а так само профілактику опортуністичних інфекцій, є життєво важливими для людей, які живуть з ВІЛ-інфекцією або знаходяться в групі ризику. Безкоштовне тестування та лікування в пункті доступу принесе користь не лише особам, які отримують допомогу, а й країнам у цілому, в яких вони залишаються, запобігаючи тим самим підвищенню витрат на лікування та погіршенню стану здоров'я в середньостроковій

³ Turk G, Seiger K, Lian X, et al. 'A Possible Sterilizing Cure of HIV-1 Infection Without Stem Cell Transplantation' (2022) 175(1) Ann Intern Med 95–100 <10.7326/L21-0297>; Tamalet C, Colson P, Decroly E, et al. 'Reevaluation of possible outcomes of infections with human immunodeficiency virus' (2016) 22(4) Clin Microbiol Infect 299–311 <10.1016/j.cmi.2015.11.022>

⁴ 'HIV/AIDS surveillance in Europe 2021 (2020 data)' (European Centre for Disease Prevention and Control Regional Office for Europe) <<https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/hiv-aids-surveillance-europe-2021-2020-data>> (дата звернення 14.08.2022)

⁵ 'Operational considerations for the provision of the HIV continuum of care for refugees from Ukraine in the EU/EEA' (European Centre for Disease Prevention and Control 5 July 2022) <<https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/Operational-considerations-provision-HIV-care-for-Ukraine-refugees.pdf>> (дата звернення 14.08.2022)

¹ 'The End TB Strategy' (World Health Organization) <<https://www.who.int/teams/global-tuberculosis-programme/the-end-tb-strategy>> (дата звернення 12.04.2023)

² Про протидію захворюванню на туберкульоз: Закон України від 05.07.2001 № № 2586-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text> (дата звернення 12.04.2023)

та довгостроковій перспективах»¹. Зазначені вимоги повною мірою мають стосуватися не лише біженців до країн ЄС, а й тимчасово переміщених осіб, які через війну були вимушені виїхати до інших регіонів України. Такі кроки підтримують й українські дослідниці В. Рачинська² та А. Сербіна³.

Іншим суттєвим чинником небезпеки розповсюдження ВІЛ-інфекції та інших інфекцій, що передаються статевим шляхом, є воєнні злочини статевого характеру, котрі вчиняються комбатантами рф на окупованих територіях.

У ст. 27 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. зазначено, що жінки мають бути особливо захищені від будь-якого посягання на їх честь, зокрема від звалтування, примусової проституції чи будь-якої форми непристойного посягання⁴. Незважаючи на це, на жаль, сексуальні насильства часто використовують як зброю війни. За даними експертів ООН, «приблизно 60 тис. жінок були звалтовані під час громадянської війни в Сьєрра-Леоне (1991–2002 рр.), до 60 тис. у колишній Югославії (1992–1995 рр.), до 250 тис. під час геноциду в Руанді (1994 р.), понад 40 тис. у Ліберії (1989–2003 рр.) і принаймні 200 тис. у Демократичній Республіці Конго починаючи з 1998 р. Сексуальне насильство характерне для конфліктів від Афганістану до Іраку та від Сомалі до Сирії»⁵. Не стали виключенням і жителі України.

Про повну інформацію щодо кількості сексуальних злочинів, вчинених комбатантами рф проти цивільного населення України, а також військовополонених, поки що говорити зарано. Хоча у ЗМІ існує значна кількість таких повідомлень,

проте їх остаточно перевірка правоохоронними органами наразі триває. Слід ураховувати, що досить часто жертви таких злочинів не повідомляють про їх вчинення правоохоронним органам, соромлячись ситуації, в якій вони опинилися та не бажаючи поглиблювати психологічну травму. Крім того, значна кількість жертв зараз знаходиться на окупованій рф території. Тому наводити будь-яку статистичну інформацію з цього приводу поки що, як нам видається, зарано. Разом із тим жорстокість і нелюдське ставлення до цивільного населення і військовополонених, у т. ч. й з використанням сексуального насильства, з боку комбатантів рф є неодноразово доведеним фактом. Ці воєнні злочини обов'язково отримають належну оцінку судами, а їх організатори та безпосередні виконавці понесуть покарання, на яке вони заслуговують.

Ситуація ускладнюється й тим, що рф, за інформацією ВООЗ, посідає перше в Європі місце за кількістю нових випадків зараження ВІЛ-інфекцією та має найвищі показники вперше виявлених ВІЛ-інфекцій на 100 тис. населення – як вище зазначалося, цей коефіцієнт дорівнює 40,8. При цьому держава-агресор не вважає за потрібне співпрацювати з міжнародними організаціями щодо обміну інформацією про заходи контролю над розповсюдженням ВІЛ/СНІД, не забезпечує на належному рівні медичну допомогу, включаючи й інформацію про виявлення цього захворювання та догляд за ВІЛ-інфікованими⁶. Зважаючи на це, ризик зараження ВІЛ-інфекцією від комбатантів рф значно зростає.

Враховуючи це, завданням держави є організація медичної і психологічної допомоги жертвам воєнних злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством. Задля своєчасного лікування потерпілих і попередження подальшого розповсюдження захворювань, які передаються статевим шляхом, вельми важливою є дестигматизація хворих осіб, а також осіб, які перебувають у групі ризику. У зв'язку з цим особливої актуальності, як вже зазначалося раніше, набувають законодавчі ініціативи щодо виключення із КК України спеціальних норм, які фактично передбачають відповідальність хворої людини за зараження інфекційною хворобою. Йдеться про ст. 130 «Зараження вірусом іму-

¹ –
² Рачинська В. В. 'Питання епідеміологічної безпеки під час війни крізь призму законопроектних ініціатив у сфері ВІЛ' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., Харків) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (дата звернення 12.04.2023)

³ Сербіна А. В. 'Підвищення безпеки інфікування віл під час збройної агресії рф в Україні. Постконтакта допомога. Законодавчі виклики.' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану* : матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., Харків) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>

⁴ The IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (дата звернення 12.04.2023)

⁵ 'Seventieth Anniversary. 70 Ways the UN Makes a Difference' (United Nations) <<https://www.un.org/un70/en/content/70ways/index.html>> (дата звернення 12.04.2023)

⁶ 'HIV/AIDS surveillance in Europe 2021 (2020 data)' (European Centre for Disease Prevention and Control Regional Office for Europe) <<https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/hiv-aids-surveillance-europe-2021-2020-data>> (дата звернення 12.04.2023)

нодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» і ст. 133 «Зараження венеричною хворобою» КК України¹. Натомість, доцільним є передбачити відповідальність за зараження будь-якою інфекційною хворобою (а не лише тією, яка передається статевим шляхом) у межах заподіяння тілесного ушкодження відповідного ступеня тяжкості. Зазначимо, що саме таке рішення було запропоноване в Проекті КК України, розробленому Робочою групою з питань розвитку кримінального права комісії з питань правової реформи при Президенті України².

Актуальним є також виключення адміністративної відповідальності за заняття проституцією (ст. 188–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення), коригування політики у сфері протидії наркозлочинності шляхом декриміналізації діянь, пов'язаних зі зберіганням і переміщенням наркотичних засобів і психотропних речовин наркозалежними особами без мети збуту, тощо.

До *інших інфекційних захворювань*, які перебувають у зоні підвищеної небезпеки під час війни, слід віднести: а) холеру, кишкові інфекції, черевний тиф, факторами розповсюдження яких є відсутність питної води, руйнування очисних споруд, антисанітарія в місцях ведення бойових дій та на окупованих територіях, незаконні поховання; б) захворювання на гепатити та правець через численні поранення і травми, яких зазнають військові на фронті, а мирні жителі – під час постійних ракетних та артилерійських обстрілів; в) COVID-19, пандемія якого тривала на момент початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну і загрожувала новими небезпечними хвилями на тлі фактичного припинення протиепідемічних обмежень, зниження уваги до вакцинації та її неможливості на окупованих територіях, великого скупчення людей в бомбосховищах, місцях спільного проживання тимчасово переміщених осіб тощо; г) так звані вакцинокеровані захворювання, зокрема поліомієліт, кір, дифтерія, паротит тощо через порушення графіків вакцинації населення та ускладнення доступу до неї на окупованих територіях

¹ Гуторова Н. О. 'Вплив кримінальної відповідальності на поширення ВІЛ/СНІДу та інших інфекційних захворювань, які передаються статевим шляхом' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану*: матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р., Харків.) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>

² 'Текст проекту нового Кримінального кодексу України' (Новий Кримінальний Кодекс) <<https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>>(дата звернення 12.04.2023)

і територіях, де ведуться бойові дії, зруйновані об'єкти медичної інфраструктури³.

Окрему увагу в цій категорії, з урахуванням реалій російсько-української війни, варто приділити непохованим бойовим утратам. Так, як відмічається у ЗМІ, українцями, міжнародними експертами та організаціями, росія в абсолютній більшості випадків уникає повернення тіл своїх загиблих військовослужбовців. У результаті цього на окремих ділянках фронту (приміром, Бахмут, Вугледар, Кремінна та ін.) територія переповнена тілами загиблих людей. І якщо морози сприяють «консервації» тіл, то з приходом весни ситуація може стати критичною⁴. Якщо таку ситуацію не змінити найближчим часом, то ймовірні спалахи низки інфекційних хвороб як серед людей, так і серед тварин, а також забруднення водою та ґрунту.

До цієї самої групи слід віднести і небезпеку спалахів сказу через велику кількість покинутих домашніх тварин (особливо котів і собак), а також сільськогосподарських тварин. Заходи щодо вакцинації домашніх і сільськогосподарських тварин проти сказу на значній території України не проводились через окупацію і військові дії. Нерідкими є й випадки, коли господарі, покидаючи свої домівки через війну, залишали домашніх тварин. Як свідчить зарубіжний досвід, у зоні ризику зараження на сказ перебувають як цивільне населення, так і військові, які досить часто «всиновлюють» безпритульних тварин⁵. Рік повномасштабного вторгнення, як відмічає А. Горностаї, підтверджує

³ 'Health Cluster Ukraine. Public Health Situation Analysis (PHSA). Last update – July 2022' (Humanitarian Response) <<https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-public-health-situation-analysis-phsa-long-form-01-aug-2022-en?fbclid=IwAR027OnZyoBDOldSuzydxPdOme3XW8WdzT3549LyRcyeHA-WVlx09fJPF9I>> (дата звернення 12.04.2023)

⁴ Роп Н. '«Посадки завалені трупами росіян». Як виглядають бої на найгарячішому Бахмутському напрямку очима рядового бійця й ексдепутата Ю. Сиротюка' (Агентство «Інтерфакс-Україна» 14 грудня 2022) <<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bahmut-zemlya-zavalena-trupami-rosiyan-sirotyuk-probezgluzdu-taktiku-rf-novini-ukrajini-50290861.html>> Урбанська Т. 'Еколог Олена Кравченко: Трупи окупантів – величезна проблема для довкілля, і коли розкладаються, і коли горять' (УНІАН 04 квітня 2022) <<https://www.unian.ua/ecology/ekolog-olena-kravchenko-trupi-okupantiv-velichezna-problema-dlya-dovkillya-i-koli-rozkladayutsya-i-koli-goryat-11771923.html>> ; 'Bodies of Russian soldiers lie in town recaptured by Ukraine' (Al Jazeera Media Network 04 October 2022) <<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/4/ukrainians-collect-bodies-in-lyman-russia-ratifies-treaties>> (дата звернення 12.04.2023)

⁵ Cooper E. D., Debboun M. 'The relevance of rabies to today's military' (2012) Jul-Sep US Army Med Dep J 4–11.

цю тенденцію. Більше того, ще до цих подій «ситуація з епідемією сказу у тварин в Україні викликала занепокоєння. У 2020 р. кількість звернень за медичною допомогою осіб внаслідок нападу тварин хворих на сказ складала 942 особи (або 2,26 на 100 тис. населення). 3-поміж хворих та з підозрою на сказ тварин, які спричинили напади на людей, найбільша питома вага належить котам і собакам – 68,15% (642 випадки), у т.ч. котам 31,21% (294 випадки), собакам 36,96% (348 випадків), питома вага сільськогосподарських тварин – 13,27% (125 випадків), лисиць – 16,45% (155 випадків)»¹. Наразі ж маємо масштабну смертність або втечу сільськогосподарських тварин; погані умови їх годування та утримання; проблеми з підтриманням належного стану їх здоров'я, зокрема неможливість спалення мертвих тварин; швидке збільшення кількості безпритульних і покинутих тварин; відсутність вакцинації та нагляду. До того ж значно підвищується ризик контакту цих тварин із людьми, між собою чи з дикими тваринами та їх зараження².

Система правових заходів захисту населення від інфекційних хвороб в Україні в цілому створена. Так, правове регулювання у цій сфері здійснюється на підставі законів «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII, інших законів та підзаконних нормативно-правових актів. В умовах війни окремі положення цих нормативно-правових актів потребуватимуть адаптації. Основною проблемою є належне їх правозастосування, що потребуватиме додаткового ресурсного забезпечення.

Епідемія посттравматичних стресових розладів (posttraumatic stress disorders) заслуговує на окрему увагу. Сучасні дослідження дають невтішний прогноз щодо епідемії посттравматичного стресового розладу, яка є невід'ємним наслідком війни і військових конфліктів. На відміну від епідемій інфекційних захворювань, з більшістю з яких

у сучасному світі досить ефективно борються за допомогою вакцинації і своєчасного лікування, швидкої протидії посттравматичному стресовому розладу не існує.

За словами К. Роя та С. Рея, «нові знання, отримані від ветеранів війни із США, привернули увагу до неінфекційних епідемій. Оцінка Департаменту у справах ветеранів США показує, що 31% ветеранів війни у В'єтнамі, 10% ветеранів війни в Перській затоці, 11% ветеранів війни в Афганістані та 20% ветеранів війни в Іраку страждали від посттравматичних стресових розладів»³. На думку міністра охорони здоров'я України В. Ляшка, «попередні дослідження і гіркий досвід інших країн, що постраждали від збройних конфліктів, показує: щонайменше кожна 5 людина буде мати негативні наслідки для психічного здоров'я, а кожна десята відчує ці наслідки на рівні середньої тяжкості або тяжкої хвороби»⁴.

Психічні розлади постраждалих внаслідок війни осіб не лише завдаватимуть шкоду їх здоров'ю, а в багатьох випадках являтимуть небезпеку для оточуючих. Так, зокрема, в МВС України прогнозують збільшення випадків домашнього насильства внаслідок погіршення через війну психоемоційного стану українців⁵. Слід очікувати і збільшення кількості інших насильницьких злочинів.

Мінімізація негативних наслідків для психічного здоров'я, на нашу думку, потребує комплексного підходу щодо своєчасного виявлення осіб, які потребують психологічної допомоги, а також надання такої допомоги висококваліфікованими фахівцями з використанням найкращих світових методик⁶. З огляду на це заслуговує на підтримку ініціатива О. Зеленської, МОЗ та партнерів, які запускають Національну програму психічного

³ Roy K., Ray S. 'War and epidemics: A chronicle of infectious diseases' (2018) 20 (1) Journal of Marine Medical Society 50–54 <10.4103/jmms.jmms_34_18>

⁴ 'Вплив війни на психічне здоров'я – колосальний – Віктор Ляшко' (Міністерство охорони здоров'я) <<https://moz.gov.ua/article/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorov%e2%80%99ja---kolosalnij---viktor-ljashko>> (дата звернення 12.04.2023)

⁵ 'МВС, громадські та правозахисні організації визначили спільні кроки для зміцнення системи протидії домашньому насильству' (Портал МВС) <<https://mvs.gov.ua/news/mvs-gromadski-ta-pravozaxisni-organizaciyi-viznacili-spilni-kroki-dlya-zmicnennya-sistemi-protidiyi-domasnyomu-nasilstvu>> (дата звернення 12.04.2023)

⁶ Гнедик Є. С., Гуророва Н. О. 'Епідемічна безпека під час і після війни: питання правового регулювання' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану*: матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р. Харків) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>

¹ *Про епідемічну ситуацію зі сказу в 2020 році. Аналітично-інформаційний огляд* (Державна установа «Центр громадського здоров'я міністерства охорони здоров'я України», 2021) 4

² Горностаєв О. В. 'Особливості відповідальності за недотримання ветеринарних правил, що спричинило поширення сказу під час воєнних дій' *Правові питання епідемічної безпеки під час воєнного стану*: матеріали міжнар. круглого столу. (16 черв. 2022 р. Харків) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>

здоров'я та психосоціальної підтримки¹. Реалізація цієї програми потребуватиме, у тому числі, й відповідного правового забезпечення.

Окресливши окремі, найбільш суттєві, на нашу думку, загрози епідемічній безпеці під час війни в Україні, а також правові засоби щодо їх мінімізації, слід звернути увагу ще на один надзвичайно важливий аспект. Своєчасна й ефективна медична допомога, надана населенню, у т. ч. й на окупованих територіях, є одним з основних чинників протидії розповсюдженню епідемії. У той самий час діяльність медичних закладів й окремих лікарів на окупованій території, як і реалізація фармацевтичної продукції, часом можуть розглядатися як колабораційна діяльність або пособництво державі-агресору. Винні у вчиненні таких дій можуть підлягати кримінальній відповідальності відповідно за ст. 111¹ або ст. 111² КК України.

Ця проблема не є новою для сучасного світу. Так, Л. Рубінштейн звертає увагу на пробіли, які мають місце у міжнародному праві, зокрема в Женевських конвенціях 1949 р., у частині захисту права на здоров'я в умовах війни або збройних конфліктів. Автор зауважує, що переосмислення ставлення до медичної допомоги як життєво необхідної під час війни і військових конфліктів проходить лише перші кроки. У цьому аспекті «право на охорону здоров'я також використовується для оскарження криміналізації медичної допомоги та дискримінаційної і несправедливої медичної допомоги в умовах окупації»². В якості позитивного руху в цьому напрямі дослідник справедливо вказує на доповіді, підготовлені спеціальними представниками ООН, а саме: доповідь Спеціального доповідача з питань права на здоров'я А. Гровера (2013), доповідь Верховного комісара ООН з прав людини, Захист економічних, соціальних і культурних прав у ситуаціях збройного конфлікту з особливим акцентом на права на здоров'я та освіти (2015) і, як найважливіше, доповідь А. Калламар, спеціального доповідача з питань сумарних, свавільних і позасудових страт, яка підготувала потужний аналіз під назвою «Врятувати

життя не є злочином» та показала, як криміналізація гуманітарної допомоги та медичної допомоги згідно із законодавством про боротьбу з тероризмом порушує права на життя та здоров'я (2018).

Серед кроків для успішного захисту права на охорону здоров'я в умовах війни сторони конфлікту мають не лише не знищувати та не пошкоджувати заклади охорони здоров'я, не обстрілювати карети швидкої медичної допомоги, не брати у полон медиків, а також пацієнтів лікарень, забезпечуючи тим самим можливість медичним працівникам виконувати свої професійні обов'язки, а пацієнтам – отримувати належну та якісну медичну допомогу, а й створювати гуманітарні коридори на окупованих територіях, що дозволило б, зокрема, налагодити ефективне постачання деяких лікарських засобів (інсулінозалежим, хворим на ВІЛ/СНІД тощо)³.

Висновки. Підводячи підсумки, варто наголосити, що сьогодні через війну із РФ стан епідемічної безпеки в Україні є незадовільним. Наявність збройного конфлікту на території нашої держави підвищує ризики спалаху так званих «хвороб війни», що створює неабияку небезпеку для громадського здоров'я. Зокрема йдеться про: 1) подальше поширення туберкульозу; 2) збільшення кількості випадків захворюваності на ВІЛ/СНІД та інші звороби, що передаються статевим шляхом; 3) збільшення кількості випадків захворюваності на холеру, кишкові інфекції, черевний тиф, гепатити та правець, а так само таких вакцинокерованих захворювань, як поліомієліт, кір, дифтерія, паротит тощо 4) збільшення ризику нових спалахів захворюваності на COVID-19; 5) збільшення кількості випадків зараження на сказ серед військових та цивільного населення, які досить часто контактують із безпритульними тваринами. Окремої уваги з боку держави потребує початок епідемії посттравматичного стресового розладу серед населення України, в першу чергу серед військовослужбовців та людей, які були в окупації чи проживали на лінії фронту, що, врешті-решт, може призвести до спалаху насильницьких злочинів, а також самогубств.

До правових засобів, які здатні на сьогодні нейтралізувати визначені загрози для епідемічної

¹ 'Офіс першої леді, МОЗ та партнери запускають Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки' (Урядовий портал) <<https://www.kmu.gov.ua/news/ofis-pershoyi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskayut-nacionalnu-programu-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki>> (дата звернення 12.04.2023)

² Rubenstein L. 'War, Political Conflict, and the Right to Health' (2020) 22(1) Health and Human Rights 339–341

³ Mykhaichenko T., Zabuha Yu., Babanina V., Syiploki M. 'Protection of the Right to Health During the Period of Armed Conflict: The Experience of Ukraine' (2022) 4(16) Access to Justice in Eastern Europe 66–81. <<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000434>>

безпеки в країні, належить: 1) адаптація Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» до потреб воєнного часу та ухвалення на його підставі підзаконних нормативно-правових актів; 2) дестигматизація хворих осіб на ВІЛ/СНІД, а також осіб, які перебувають у групі ризику, шляхом виключення із КК України спеціальних норм, які фактично передбачають відповідальність хворої людини за зараження інфекційною хворобою (статті 130 і 133), а також виключення адміністративної відповідальності за заняття проституцією (ст. 188–1 Кодексу України про адміністративні правопорушення), декриміналізація діянь, пов'язаних зі зберіганням і переміщенням наркотичних засобів і психотропних речовин наркозалежними особами без мети збуту, тощо. Водночас доцільно передбачити кримінальну відповідальність за зараження будь-якою інфекційною хворобою (а

не лише тією, яка передається статевим шляхом) у межах заподіяння тілесного ушкодження відповідного ступеня тяжкості; 4) адаптація окремих положень законів «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII, інших законів та підзаконних нормативно-правових актів до умов війни, а також вироблення практики їх належного правозастосування; 5) внесення відповідних змін до ст. 111¹ та ст. 111² КК України, котрі б дозволили не притягувати до кримінальної відповідальності за колабораціонізм або пособництво державі-агресору осіб, які забезпечували діяльність медичних закладів чи реалізацію фармацевтичної продукції на окупованих територіях, а так само лікарів, які надавали під час окупації медичну допомогу.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro protydyiu zakhvoriuvanniu na tuberkuloz: Zakon Ukrainy vid 05.07.2001 № № 2586-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2586-14#Text> (in Ukrainian)
2. Pro skhvalennia Derzhavnoi stratchii rozvytku systemy protytuberkuloznoi medychnoi dopomohy naselenniu. Zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 lystopada 2019 r. № 1414-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-2019-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
3. The IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. August 12, 1949. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (in Ukrainian)

Bibliography

Authored books

4. Gutorova N. O., Zabuha Yu. Yu., Mykhailichenko T. O. 'Legal Issues of Epidemic Safety Due to the Pandemic COVID-19 and the War in Ukraine' *The European dimension of modern legal science : Scientific monograph*. («Baltija Publishing», 2022) 181–205 <<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-9>> (in Ukrainian)

Journal articles

5. Cooper E. D., Debboun M. 'The relevance of rabies to today's military' (2012) Jul-Sep US Army Med Dep J 4–11 (in English)
6. Footer K., Rubenstein L. 'A Human Rights Approach to Health Care in Conflict' (2013) 95 (889) *International Review of the Red Cross* 167–187 <DOI: 10.1017/S1816383113000349> (in English)
7. Haar R. J., Risko C. B., Singh S., Rayes D., Albaik A., Alnajjar M., et al. 'Determining the scope of attacks on health in four governorates of Syria in 2016: Results of a field surveillance program' (2018) 15 (4) *PLoS Med* e1002559. <DOI: 10.1371/journal.pmed.1002559> (in English)
8. Holt E. 'Tuberculosis services disrupted by war in Ukraine' (*The Lancet*, March 22, 2022) <[https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(22\)00214-6](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(22)00214-6)> (in English)
9. Mykhailichenko T., Zabuha Yu., Babanina V., Syiploki M. 'Protection of the Right to Health During the Period of Armed Conflict: The Experience of Ukraine' (2022) 4(16) *Access to Justice in Eastern Europe* 66–81 <<https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000434>> (in English)
10. Ozaras R., Leblebicioglu H., Sunbul M, et al. 'The Syrian conflict and infectious diseases' (2016)14(6) *Expert Rev Anti Infect Ther* 547–555 <doi:10.1080/14787210.2016.1177457> (in English)
11. Roy K, Ray S. 'War and epidemics: A chronicle of infectious diseases' (2018) 20 (1) *Journal of Marine Medical Society* 50–54 <DOI: 10.4103/jmms.jmms_34_18.> (in English)
12. Rubenstein L. 'War, Political Conflict, and the Right to Health' (2020) 22 (1) *Health and Human Rights* 339–341 (in

English)

13. Tamalet C, Colson P, Decroly E, et al. 'Reevaluation of possible outcomes of infections with human immunodeficiency virus' (2016) 22(4) Clin Microbiol Infect 299–311 <10.1016/j.cmi.2015.11.022> (in Ukrainian)
14. Turk G, Seiger K, Lian X, et al. 'A Possible Sterilizing Cure of HIV-1 Infection Without Stem Cell Transplantation' (2022) 175(1) Ann Intern Med 95–100 <10.7326/L21-0297> (in Ukrainian)
15. Landina A. V. 'Problemy kryminalno-pravovoho zabezpechennia epidemichnoi bezpeky v umovakh pandemii' [Problems of criminal and legal provision of epidemic safety in the conditions of a pandemic] (2020) 3–4 Universytetski naukovi zapysky 78–85 <DOI 10.37491/UNZ.75–76.8> (in Ukrainian)

Conference paper

16. Batyrhareieva V. S. 'Vykylyky hromadskomu zdoroviu pid chas viiny: ukrainski realii' [Challenges to public health during the war: Ukrainian realities] *Pravove rehuliuвання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики соходення* : матеріали VI Mizhnar. med.-prav. forumu (25 lystop. 2022 r., m. Kharkiv) 14–16 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (in Ukrainian)
17. – 'Viina ta epidemii: nezasvoieni uroky' [War and Epidemics: Unlearned Lessons] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., Kharkiv) 40–45. <DOI: <https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>>
18. Hnedyk Ye. S., Hutorova N. O. 'Epidemichna bezpeka pid chas i pislia viiny: pytannia pravovoho rehuliuвання' [Epidemic security during and after war: the issue of legal regulation] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r. Kharkiv) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
19. Hornostai O. V. 'Osoblyvosti vidpovidalnosti za nedotrymannia veterynarnykh pravyl, shcho sprychynilo poshyrennia skazu pid chas voiennykh dii' [Peculiarities of liability for non-compliance with veterinary regulations, which caused the spread of rabies during hostilities] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r. Kharkiv) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
20. Hrevtsova R. O. 'Pravove zabezpechennia epidemiolohichnoi bezpeky v umovakh viiny ta u vidbudovnyi period: mizhnarodnyi dosvid i propozytsii do dorozhnoi karty' [Legal provision of epidemiological security in conditions of war and in the reconstruction period: international experience and proposals for road maps] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., m. Kharkiv) 21–24 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
21. Hutorova N. O. 'Vplyv kryminalnoi vidpovidalnosti na poshyrenniu VIL/SNIDu ta inshykh infektsiinykh zakhvoriuvan, yaki peredaiutsia statevym shliakhom' [The impact of criminal liability on the spread of HIV/AIDS and other sexually transmitted infectious diseases] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., Kharkiv.) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
22. Kashyntseva O. Yu., Rachynska V. V. 'Protydiia hromadianskykh suspilstvom infikuvanniu vil na deokupovanykh terytoriiakh' [Countermeasures by civil society against the infection of cattle in the de-occupied territories] *Pravove rehuliuвання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики соходення* : матеріали VI Mizhnar. med.-prav. forumu (25 lystop. 2022 r., m. Kharkiv) 48–49 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (in Ukrainian)
23. Pashkov V. M. 'Profilaktyka infektsiinykh zakhvoriuvan u pid chas viiny: pravova kharakterystyka' [Prevention of infectious diseases during the war: legal characteristics] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., m. Kharkiv) 66–68 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
24. Politova A. S. 'Zakhyst prava na zdorovia v umovakh zbroinoho konfliktu v Ukraini' [Protection of the right to health in the conditions of armed conflict in Ukraine] *Pravove rehuliuвання діяльності у сфері охорони здоров'я під час війни: виклики соходення* : матеріали VI Mizhnar. med.-prav. forumu (25 lystop. 2022 r., m. Kharkiv) 89–92 <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-461-6>> (in Ukrainian)
25. Rachynska V. V. 'Pytannia epidemiolohichnoi bezpeky pid chas viiny kriz pryzmu zakonoproiektnykh initsiatyv u sferi VIL' [The issue of epidemiological security during the war through the prism of legislative initiatives in the field of HIV] *Pravovi pytannia epidemichnoi bezpeky pid chas voiennoho stanu* : матеріали mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., Kharkiv) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)
26. Serbina A. V. 'Pidvyshchennia nebezpeky infikuvannia vil pid chas zbroinoi ahresii rf v Ukraini. Postkontakta dopomoha. Zakonodavchi vykylyky.' [Increase in the risk of infection of cattle during the armed aggression of the Russian Federation in Ukraine. Post-contact assistance. Legislative challenges] *Pravovi pytannia epidemichnoi*

bezpeky pid chas voiennoho stanu : materialy mizhnar. kruhloho stolu. (16 cherv. 2022 r., Kharkiv) <<https://doi.org/10.31359/978-966-998-416-6>> (in Ukrainian)

Websites

27. 'Bodies of Russian soldiers lie in town recaptured by Ukraine' (Al Jazeera Media Network 04 October 2022) <<https://www.aljazeera.com/news/2022/10/4/ukrainians-collect-bodies-in-lyman-russia-ratifies-treaties>> (in English)
28. 'Operational considerations for the provision of the HIV continuum of care for refugees from Ukraine in the EU/EEA' (European Centre for Disease Prevention and Control 5 July 2022) <<https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/Operational-considerations-provision-HIV-care-for-Ukraine-refugees.pdf>> (in English)
29. 'HIV/AIDS surveillance in Europe 2021 (2020 data)' (European Centre for Disease Prevention and Control Regional Office for Europe) <<https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/hiv-aids-surveillance-europe-2021-2020-data>> (in English)
30. 'Global tuberculosis report 2021' (World Health Organization, 2021) <<https://www.who.int/teams/global-tuberculosis-programme/tb-reports>> (in English)
31. 'Health Cluster Ukraine. Public Health Situation Analysis (PHSA). Last update – July 2022' (Humanitarian Response) <<https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/ukraine-public-health-situation-analysis-phsa-long-form-01-aug-2022-en?fbclid=IwAR027OnZyoBD0ldSuzydxPdOme3XW8WdzT3549LyRcyeHAWV1x09fJPF9I>> (in English)
32. 'MVS, hromadski ta pravozakhysni orhanizatsii vyznachyli spilni kroky dlia zmitsnennia systemy protydii domashnomu nasyilstvu' [The Ministry of Internal Affairs, public and human rights organizations have identified joint steps to strengthen the system for combating domestic violence] (Portal MVS) <<https://mvs.gov.ua/news/mvs-gromadski-ta-pravozaxisni-organizaciyi-viznacili-spilni-kroki-dlya-zmicnennya-sistemi-protidiyi-domasnyomu-nasilstvu>> (in Ukrainian)
33. 'Piat misiatsiv borotby iz povnomashtabnoiu rosiiskoiu ahresiieiu. 150 dniv oporu, nezlamnosti na shliakhu do peremohy' [Five months of struggle against full-scale Russian aggression. 150 days of resistance, indomitability on the way to victories] (Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. Facebook) <<https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/pfbid05bu258Y9Z7ye1G8PSp2op1EJAC2gzZMZYiSSwXG4gBBqU9SnbqD37N8ufmVhUtyl>> (in Ukrainian)
34. 'Seventieth Anniversary. 70 Ways the UN Makes a Difference' (United Nations) <<https://www.un.org/un70/en/content/70ways/index.html>> (in English)
35. 'The End TB Strategy' (World Health Organization) <<https://www.who.int/teams/global-tuberculosis-programme/the-end-tb-strategy>> (in English)
36. 'Ofis pershoi ledi, MOZ ta partnery zapuskaiut Natsionalnu prohramu psykhičnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky' [The Office of the First Lady, the Ministry of Health, and partners are launching the National Mental Health and Psychosocial Support Program] (Uriadovyi portal) <<https://www.kmu.gov.ua/news/ofis-pershoyi-ledi-moz-ta-partneri-zapuskayut-nacionalnu-programu-psihichnogo-zdorovya-ta-psihosocialnoyi-pidtrimki>> (in Ukrainian)
37. 'Statystyka z tuberkulozu' [Statistics on tuberculosis] (Tsentri hromadskoho zdorov'ia MOZ Ukrainy) <<https://www.phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb>> (in Ukrainian)
38. Rop N. '«Posadky zavaleni trupamy rosiian». Yak vyhliadaiut boi na naihariachishomu Bakhmutskommu napriamku ochyma riadovoho biitsia y eksdeputata Yu. Syrotyuka' [«The landings are littered with corpses of Russians.» What do the battles look like on the hottest Bakhmut region through the eyes of a private soldier and ex-deputy Yu. Syrotyuk] (Ahentstvo «Interfaks-Ukraina» 14 hrudnia 2022) <<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bahmut-zemlya-zavalena-trupami-rosiyan-sirotyuk-pro-bezgluzdu-taktiku-rf-novini-ukrajini-50290861.html>> (in Ukrainian)
39. 'Rosiiany zruinuvaly likaren na ponad 1 miliard dolariv, – Oleksii Yaremenko' [The Russians destroyed hospitals worth more than 1 billion dollars, – Oleksiy Yaremenko] (Uriadovyi portal, 10 Hrudnia 2022) <<https://www.kmu.gov.ua/news/rosiiany-zruinuvaly-likaren-na-ponad-1-miliard-dolariv-oleksii-iaemenko>> (in Ukrainian)
40. 'Tekst proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy' [The text of the project of the new Criminal Code of Ukraine] (Novyi Kryminalnyi Kodeks) <<https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>> (in Ukrainian)
41. Urbanska T. 'Ekoloh Olena Kravchenko: Trupy okupantiv – velychezna problema dlia dovkillia, i koly rozkladaiutsia, i koly horiat' [Ecologist Olena Kravchenko: The corpses of the occupiers are a huge problem for the environment, both when they decompose and when they burn] (UNIAN 04 kvitnia 2022) <<https://www.unian.ua/ecology/ekolog-olena-kravchenko-trupi-okupantiv-velichezna-problema-dlya-dovkillia-i-koli-rozkladayutsya-i-koli-goryat-11771923.html>> (in Ukrainian)
42. 'Vplyv viiny na psykhične zdorovia – kolosalnyi – Viktor Liashko' [The impact of war on mental health is colossal –

Viktor Lyashko] (Ministerstvo okhorony zdorovia) <<https://moz.gov.ua/article/news/vpliv-vijni-na-psihichne-zdorov%e2%80%99ja---kolosalnij---viktor-ljashko>> (in Ukrainian)

Analytical documents

43. *Pro epidemichnu sytuatsiiu zi skazu v 2020 rotsi. Analitichno-informatsiinyi ohliad* [About the epidemic situation with rabies in 2020. Analytical and informative review] (Derzhavna ustanova «Tsentr hromadskoho zdorovia ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy», 2021) 8 (in Ukrainian)

**Гуторова Н. О., Михайліченко Т. О., Забуга Ю. Ю.
Окремі правові питання епідемічної безпеки під час війни**

Широкомасштабна війна, яку розпочала рф 24.02.2022 р. на території України, не лише змінила життя всіх українців, а й окреслила нові виклики перед суспільством і державою. Під загрозою опинилася не лише територіальна цілісність і суверенітет країни, а й її епідемічна безпека. З давніх-давен відомо, що війна створює найбільш сприятливу обстановку для поширення так званих «хвороб війни». Враховуючи це, в статті визначається стан епідемічної безпеки держави під час збройного конфлікту, а також фактори, які на нього впливають, та окреслюються ті правові засоби, що здатні мінімізувати чи нейтралізувати вплив цих загроз на стан громадського здоров'я та епідемічну безпеку в цілому.

Авторками було встановлено, що нині стан епідемічної безпеки в Україні є незадовільним. У країні є можливим стрімке поширення таких захворювань, як туберкульоз, ВІЛ/СНІД та інших захворювань, які передаються статевим шляхом, а так само холери, кишкових інфекцій, черевного тифу, захворювань на гепатити та правець, а також на такі вакцинокеровані захворювання, як поліомієліт, кір, дифтерія, паротит. Нікуди не зникла і пандемія коронавірусу. Можна лише спрогнозувати подальші спалахи цього захворювання. Очікується збільшення кількості випадків зараження на сказ через часте контактування безпритульних тварин із воєнними та цивільними. Варто очікувати також початку епідемії посттравматичного стресового розладу серед населення України, в першу чергу, серед військовослужбовців та людей, які були в окупації чи проживали на лінії фронту. Це ймовірно призведе до збільшення кількості насильницьких злочинів, а також самогубств.

Водночас у статті були визначені правові засоби, які здатні мінімізувати або нейтралізувати ті загрози, що погіршують стан епідемічної безпеки в країні під час війни. Зокрема, до них належить адаптація чинного законодавства (ідеться передусім про положення законів України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05.07.2001 р. N 2586-III, «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р. № 1645-III, «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII) до потреб воєнного часу та ухвалення низки нових підзаконних нормативно-правових актів. Окрему увагу слід приділити внесення змін до чинного Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Особливо це стосується виведення із кола суб'єктів колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору медичних працівників, які надавали медичну допомогу під час окупації, а також забезпечували функціонування закладів охорони здоров'я чи реалізацію фармацевтичної продукції на окупованих територіях.

Ключові слова: епідемічна безпека, епідеміологічна ситуація, збройний конфлікт, війна, загрози для епідеміологічної безпеки, правові засоби, відповідальність.

**Gutorova N. O., Mykhailichenko T. O., Zabuha Yu. Yu.
Selected legal issues of epidemic safety during the war**

The large-scale war that the Russian Federation started on the territory of Ukraine on 24.02.2022 not only changed the life of all Ukrainians but also marked the new challenges for society and the state. Not only was the country's territorial integrity and sovereignty under threat, but also its epidemic security. It has long been known that war creates the most favorable environment for the spread of the so-called «war diseases». In view of the above, the article defined the state of state epidemic security during the armed conflict, factors influencing it and outlines the legal means, which can minimize or neutralize the impact of these threats to public health and epidemic security in general.

The authors have determined that today the state of epidemic safety in Ukraine is not satisfactory enough. In the country there is a possible rapid spread of diseases such as tuberculosis, cholera, intestinal infections, typhoid, hepatitis and tetanus, HIV/AIDS and other sexually transmitted diseases, vaccine-preventable diseases (poliomyelitis, measles, diphtheria, mumps, etc.). The coronavirus pandemic has also not disappeared. We can only predict further outbreaks of the disease. The number of cases of rabies infection is expected to increase due to contact of stray animals by the

military and civilians. We should expect the beginning of an epidemic of post-traumatic stress disorder amid the population of Ukraine, primarily among the military and people who were in the occupation or lived near the front line. This can lead to an increase in violent crimes, as well as suicides.

In the article legal means can minimize or neutralize those threats that worsen the state of epidemic security in the country during war were identified. Particularly, they include adaptation of the current legislation (mainly the Law of Ukraine «On Combating Tuberculosis» (July 5, 2001, No 2586-III), «On Protection of Population against Infectious Diseases» (April 6, 2000, No 1645-III), «On Ensuring Sanitary and Epidemic Welfare of Population» (February 24, 1994, No 4004-XII)) for the needs of war time and adoption of a number of new by-laws. Special attention should be devoted to the introduction of amendments to the current Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offences. Especially it concerns the withdrawal from the circle of subjects of collaborationist activity and aiding the aggressor state medical workers, who provided medical care during the occupation, ensured the functioning of health institutions and the sale of pharmaceutical products in the occupied territories.

Key words: epidemiological security, epidemiological situation, armed conflict, war, threats to epidemiological security, legal means, liability.

Стаття надійшла до редакції: 20.04.2023 р.

Прийнята до друку: 10.05.2023 р.